

XO'JA AHMAD YASSAVIY TA'LIMOTIDA MA'NAVIY, AXLOQIY G'OYALARNING NAMOYON BO'LISHI

Ruziyeva Sarvinoz Mavlonovna

Alfraganus universiteti ijtimoiy fanlar kafedrası magistri

sarvinozruziyeva713@gmail.com

Annotatsiya. *Bu maqolada tasavvuf ilmining ko'zga ko'ringan allomalari Xoja Ahmad Yassaviy, ya'ni "Yassaviyya" tariqati va uning ko'zga ko'ringan namoyandalardan biri Sulaymon Boqirg'oniy (Hakim ota) tasavvufda o'z-o'zini nazorat qilish, irodani mustahkamlash, o'z-o'zini tarbiyalash kabi omillar haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *so'fiylik merosi, Xo'ja Ahmad Yasaviy, ma'naviy ilohiy kamolot, mukammal insoniy tarbiya, gumanitar g'oyalar, axloq va xulq-atvor qoidalari*

Аннотация. *В данной статье рассматриваются взгляды выдающихся представителей суфийского учения — Ходжи Ахмада Яссави, основателя тариката «Яссавия», а также одного из его наиболее известных последователей — Сулеймана Бакиргани (Хакима ата). Особое внимание уделено таким аспектам суфийской практики, как самоконтроль, укрепление воли и саморазвитие, которые занимают важное место в их духовно-нравственном наследии.*

Ключевые слова: *суфийское наследие, Ходжа Ахмад Ясави, духовное и божественное совершенство, совершенное человеческое воспитание, гуманистические идеи, мораль и правила поведения.*

Abstract. *This article examines the views of prominent Sufi scholars—Khoja Ahmad Yassawi, the founder of the Yassaviyya tariqa, and one of his most famous followers, Suleiman Bakirgani (Hakim Ata). Particular attention is paid to aspects of Sufi practice such as self-control, willpower, and self-development, which occupy an important place in their spiritual and moral heritage.*

Keywords: *Sufi heritage, Khoja Ahmad Yasawi, spiritual and divine perfection, perfect human upbringing, humanitarian ideas, morals and rules of conduct.*

Ijtimoiy qarashlardagi diniy tushunchalar, so'fiylik maktabining buyuk vakillari asarlarida aks etgan shariat huquqiy normalari doimo falsafa va ma'naviy tarbiya bilan bog'liq holda o'zaro uyg'unlikda rivojlanib kelgan. Ular insoniyat taraqqiyoti tarixining bir qismida mutlaqo yangi va o'ziga xos ta'lim, ma'rifiy ta'limotlarni yaratdilar. Ularning ilmiy qarashlari, ta'lim sohasidagi g'oyalari deyarli XXI asrga mos keladi. Ahmad Yassaviy va "Yassaviya" tariqatlari ham ushbu ma'naviy va ma'rifiy meroslar qatoriga kiradi. Xo'ja Ahmad Yassaviy undan avval yashab ijod etgan allomalarning komil inson va uning tarbiyasi haqidagi fikrlariga nihoyatda hurmat bilan yondashgan. Chunki X–XI asrlarda yashagan bir qator buyuk olimlar komil inson tushunchasini payg'ambarlar, avliyolar va ularga ergashgan solih, fazilatli, bilimdon zotlar maqomi bilan bog'lab talqin qilganlar.

Ularning jamiyatdagi o‘rni va darajasi ana shu kamolot mezonlari asosida belgilanadi. Xo‘ja Ahmad Yassaviy ham bu ilmni yillar davomida rivojlantirib, koinotni kuzatish orqali bu fikrlarga o‘z qarashlarini qo‘shgan. Ba‘zan u “nodon bilan do‘st tutingan” sifatida tasvirlanadi. Ammo bunday “hamnafaslik” ko‘ngilni kuydiradi, insonni hayotdan bezdiradi. Toki kibr, egri yo‘l, yolg‘onchilik kabi illatlar Yassaviy tomonidan «yomon yo‘l» deb ataladi. Nodonning yo‘li esa egri va botil yo‘l sanaladi. Shu sababli bunday insonni yaxshilikka, to‘g‘rilikka yo‘naltirish behuda mehnat, natijasiz sa’y–harakat deb qaraladi. Chunki nodon — o‘ta jafo chekadigan, o‘zgasining fikrini qabul qilmaydigan kimsadir. Aqlli va bilimli inson uchun esa mevasiz, samarasiz harakat bilan shug‘ullanish malomat bo‘lib, uning qonini achitadi, ko‘nglini og‘ritadi.

Ko‘nglim ayriliq g‘ami bilan to‘lib, qonim achiydi.

Donolar yerda kamtar yuradi, nodonlar esa ko‘ksini baland tutadi.

Qur‘on oyatlari va hadislarini sharhlasam ham, ular buni inobatga olmaydi.

Shu bois qalbm ham, borlig‘im ham og‘riq va iztiroblarga to‘lgan. [1]

Ahmad Yassaviy risolasidagi mazmunlarni bir-birini to‘ldiruvchi hikmatlarida u “bilim libosidan mahrum bo‘lgan kimsani”, ya‘ni g‘amgin va faqat o‘zini o‘ylaydigan odamni nodon deb hisoblamaydi. U nodonlik safiga ma‘no anglamaydigan, fikrsizlik zulmatida qolgan, ma‘naviy olamda ojiz bo‘lgan, ko‘ngli qorong‘u bo‘lgan kishilarni qo‘shadi. Komil insonni shakllantiruvchi omillar — ilm, ma‘rifat va jamiyatdan “odob”ning ketishi — albatta, nodonlik bosimi natijasidir. Keyingi fikrlarida Xoja Ahmad Yassaviy halol bilan haromni ajrata olmaydigan, nafsga qul bo‘lib qolgan olomon sababli “farishtalarni ham uyaltiradi”, deb ta‘kidlaydi. Shoir fikriga ko‘ra, komil inson — undagi jasorat, hikmat, oyatlar va hadislarini anglay olish, har qanday holatda ham nafsni jilovlab tura olish kabi nozik sifatlarining barchasi — to‘g‘ri tarbiya orqali namoyon bo‘ladi.

Mendan nodon haqida so‘rama, ko‘ksim yaralidir.

Haqdan qo‘rqib motam tutsam, u kuladi.

Og‘zi ochiq, nafs esa losos kabi ulkan.

Nodondan qo‘rqib, men senga yaqinlashdim. [2]

Yuqorida keltirilgan bir qator hikmatlardan ko‘rinadiki, Xoja Ahmad Yassaviy nazarida yoshlarni komil inson sifatida shakllantirishning asosi — bu ruhiy poklanish, riyozat, iroda kuchi va o‘zini qayta tarbiyalash kabi omillardir. Bularning barchasi insonning ma‘naviyati, dunyoqarashi va ruhiy holati bilan bevosita bog‘liq jarayonlardir. Tarixiy manbalardan ma‘lumki, Ahmad Yassaviy muridlaridan bir nechtasi orasida yuksak shaxslar bo‘lgan. Xususan, uning o‘g‘li Sulaymon Boqirg‘oniy ilm va she‘riyatda turkiy tasavvufning eng mashhur va ta‘sirchan olimlaridan biri sifatida tanilgan. U o‘z ustoziga — Ahmad Yassaviyga bo‘lgan muhabbat va hurmatini asarlarida quyidagi misralar orqali ifoda etadi:

Toza shariat bo‘lib, uni bog‘lagan tariqat,

Haqiqatda mening ulug‘ shayxim — Xoja Ahmad Yassaviy.

Shariatni o‘rgatgan, tariqatni izlagan,

Haqiqatni tushuntirgan mening shayxim — Xoja Ahmad Yassaviy.

*Lazor bilan suhbatlashgan, Ilyos bilan do'st bo'lgan,
Haq tomonidan hurmat qilingan mening shayxim — Xoja Ahmad Yassaviy.
Turkistonga boring, uning xizmatida bo'ling,
Agar mening shayxim Xoja Ahmad Yassaviy sadaqa bersa, uni qabul qiling. [3]*

Bu misralar shogirdlar tomonidan yozilgan bo'lib, ularning uslubi ustoz Xoja Ahmad Yassaviy tiliga, e'tiqodiga, mehr-muhabbatiga va ilmiga yaqin bo'lib, poetik nafislik, fikr uyg'unligi, mazmun to'liqligi va til shirinligi jihatidan ajralib turadi. Ya'ni, bu ruboiylar Sulaymon Boqirg'oniyning ustozini, uning taqdirini, dinga bo'lgan sevgisi va axloqqa bo'lgan e'tiqodini hikoya qiladi. Bugungi kunda ustoz-shogird munosabatlarini boyitishda ushbu ruboiylar yoshlar uchun ibrat va saboq bo'la oladi. Sulaymon Boqirg'oniy ustozining tariqat qoidalarini yanada chuqurlashtirib, ularni keng xalq ommasiga yetkazdi. "Qul Solaymon" taxallusi ostida sodda va ravon uslubda she'rlar yozgan. "A'la Yassavi" asarlarida u Islom, Shariat va tariqat qoidalarini targ'ib qilib, odamlarni tafakkurga, dunyoni to'g'ri yashashga va Allohning ne'matlaridan bahramand bo'lishga chaqirgan. Sulaymon Boqirg'oniy ta'kidlaydi: ma'rifat — bu Allohga yaqinlashish, Uning ko'z oldida tanish bo'lishdir. Eng oliy Muhabbat — bu Allohga bo'lgan sevgidir. U biladiki, komil insonni tarbiyalash yo'li, tariqat yo'li — uni jannatga yetkazadigan yo'ldir. Tasavvuf ta'limotiga ko'ra, insonning eng asosiy maqsadi — sevgi va poklikdir. Olam va mavjudotga bo'lgan muhabbat Allohning ishini anglash sifatida talqin etiladi. Bunday sevgi esa insondan ruhiy poklik va nafsni baland darajada nazorat qilishni talab qiladi. Shu holat Sulaymon Boqirg'oniy dunyoqarashini shakllantirgan ma'naviy ildizlardan biridir. Chunki uning muhim xususiyatlaridan biri shundaki, shaxs o'zini tanqid qila oladi, o'ziga nisbatan bo'ysunmaydi. Sulaymon Boqirg'oniy fikricha, itoatsiz bo'lish, gunohlarni yashirish — bu boshqalarga nisbatan xiyonatdir. Ushbu fikrlar orqali Sulaymon Boqirg'oniy halollikni, to'g'ri yo'lni, o'zini namoyon qilishni targ'ib qiladi. Ma'lumki, tasavvuf — ruhiy poklik va jon kamolotini o'rgatuvchi ta'limotdir. Boqirg'oniy asarlarida nafs, axloq, jon va sevgi haqidagi ko'plab fikrlar shu mazmundadir.

Sulaymon Boqirg'oniy tasavvuf ilmi va ma'rifatining yorituvchisi sifatida faoliyat yuritgan, tariqat qoidalarini va amaliyotlarini mukammal egallagan. U ustozidan xalq hukmdorligiga ruxsat olganidan keyin ham faqirlik yo'lini tanlagan, bir joyda joylashmagan, shaharlarda va qishloqlarni kezib, odamlarni ilmga, ma'rifatga, hukmdorni e'tiqod va vijdonga, jamiyatga xizmat qilishga da'vat qilgan.

U o'z hikmatlarida mehr-muhabbat, yaxshilik tuyg'ularini ulug'laydi. Muhabbat hamma narsadan ustundir, hattoki zuhd va taqvodan ham. Unga ko'ra, muhabbat — hayotning mohiyati va asosi hisoblanadi.

Agar Robbingizni tanisangiz, nega shukr qilmayapsiz?

Ota-onangiz allaqachon vafot etgan.

Har bir inson onadan tug'iladi va hech kim o'limdan qocholmaydi.

Bu odamlarning barchasi, "vallahi", albatta vafot etadi. [4]

Bu misralar ta'limiy va tarbiyaviy kuchga ega bo'lib, shukr tuyg'usini, nafsni cheklashni, bu dunyoning vaqtinchalikligini ramziy tarzda ifodalaydi va butun insoniyatga ogohlantirishdir. Ustoz-shogird munosabatining asosi shundaki, u har doim tarbiyalangan, ilmni ong orqali egallashga va ma'naviy, ruhiy poklikni rivojlantirishga intilgan. Shunday yoritilgan, insonparvar qarashlar shogirdni rivojlantiradi va odamlar orasida katta shuhrat keltiradi. Irshod esa tavsiya qilingan yo'ldir. [5]

Ikkala sufiy olimning tariqatini tahlil qilganda, bu tariqat Allohning irodasiga erishishning o'ziga xos yo'lini tanlaganligi va turli amaliy ibodatlarni bajarishdagi boshqa yondashuvlardan farq qilishi ko'rinadi. Ammo mohiyati va mazmuni jihatidan ularning ko'plab umumiy va o'xshash tomonlari mavjud. Ushbu tariqatlar rostgo'ylik, ehtiyotkorlik, zolimlikka norozi bo'lish, poklik va halollik, saxiylik va rahm-shafqat, ilm va ma'rifat, adolat uchun kurash, e'tiqod-shijoat, mehnatni qadrlash, yomon illatlarni qoralash kabi fazilatlarni targ'ib qilgan. Aynan shu qadriyatlar bugungi kunda yoshlarni tarbiyalashda juda foydali hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Ahmad Yassaviy. *Devoni hikmat*. – Toshkent: G'. G'ulom nomidagi nashriyotmatbaa birlashmasi, 1992. – B. 40.
2. Ahmad Yassaviy. *Devoni hikmat*. – B. 40; Ahmad Yassaviy. *Hikmatlar (Hikmatlar kulliyoti)*. – Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2011. – B. 56.
3. Ahmad Yassaviy. *Devoni hikmat*. – Toshkent: G'. G'ulom nomidagi nashriyotmatbaa birlashmasi, 1992. – B. 195.
4. Sulaymon Boqirg'oniy. *Boqirg'on kitobi*. – Toshkent: "Yozuvchi", 1991.
5. Irshad — to'g'ri yo'lni boshlash, to'g'ri tarbiya bera olish; Murshid — diniy va dunyoviy masalalardan tug'ilgan savollarga javob topa oladigan, maxsus malaka va tajribaga ega ilmiy shaxs.

